

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№11

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 477 sahifa.
2025-yil, noyabr*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

YASHIL TRANSPORT SIYOSATINING BARQAROR RIVOJLANISH VA TARMOQLARARO INTEGRATSIYADAGI O'RNI	21
Rahmonov Rasul Ne'matovich	
BANK AKTIVLARI VA PASSIVLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	34
Safarov Sanjar Ravshan o'g'li	
O'ZBEKISTONNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI	38
Madraximova Irodaxon Sherzodbek qizi	
HUDUDIIY XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYA MODELII	43
Maxmudova Nozimaxon Baxriddinxonovna	
DAVLATNING BUDJET SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	50
A.A. Ismailov	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINING MEXANIZMINI SAMARALI TASHKILLASHTIRISHDA MOLIVAVIY MANBALARNI SHAKLLANTIRISHNI YO'NALISHLARI	56
Mansurov Mansur Alisherovich	
ANTIKRIZISLI BOSHQARUV TIZIMLARIDA RANGLI SIGNAL MEXANIZMLARINING FUNKSIYALARI	61
Aliqulov Aziz Haydarjonovich	
XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING XALQARO MODELLARINI O'ZBEKISTON KORXONALARIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	66
Yormamatov Qodirjon Juraqulovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT OMILLARI VA ULARNING QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	71
Yaxshiyev Shahzod Sherari o'g'li	
OLIIY TA'LIM MUASSASALARI VA MEHNAT BOZORI INTEGRATSIYASI BO'YICHA XORIJIY TAJIRIBALARI	78
Haqqulov Fazliddin Faxriddinovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR TA'JIRIBASI	84
Aripov Abdulaziz Sakijonovich	
YASHIL ENERGETIKA RIVOJLANISHINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI EKONOMETRIK BAHOLASH	89
Bobokulova Muhabbat Muhammadiyeva	
ELEKTRON TO'LOVLAR VA POS TIZIMLARI — KICHIK BIZNESDA SAMARASI VA XAVFLARI	93
To'liqinov Dilshodxo'ja Olim o'g'li	
MINTAQADA RAQAMLI IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI	98
Yusubov In'omjon Ikram o'g'li	
SOLIQ SIYOSATINI RAQAMLI BOSHQARISH ORQALI BUDJET DAROMADLARINI BARQARORLASHTIRISH STRATEGIYASI	103
Xodjimatomov Xamidullo Mamirjonovich	
OZIY-OVQAT TOVARLARI B2B BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	108
Hayitboyeva Ullijon Bobonazar qizi	
FARMASEVTIKA SANOATIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH	113
Yaqubov Timurbek G'anibekovich	
SHAXSNI OVOZI ASOSIDA IDENTIFIKATSIYALASH VA AUTENTIFIKATSIYALASH ALGORITMLARI	123
Ozoda Sabirova Shermamaxamatovna	

YASHIL IQTISODIYOT — BARQAROR RIVOJLANISH GENERATORI	129
Berdibekova Dilfuza Xoldorbekovna	
CHET EL MEHMONXONA TARMOQLARINING BRENDING STRATEGIYALARINI O'RGANISH	133
Ergashev Oybek Mamarasul o'g'li	
MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING MOLIVAVIY SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY JIHLATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	144
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
TRANSPORT TIZIMI SOHASI KORXONALARININING INNOVATSION SALOHIIYATINI BAHOLASH YO'NALISHLARI	152
Ismailov Akmal Maxsudovich, Abilqosimova Shaxlo Sodiql qizi	
MEHMONXONALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XODIMLARINING O'RNI VA AHAMIIYATI	158
Abduxamidov Sarvar Adxamovich, Normurodov Tal'at Normurod o'g'li	
KORXONALARDA HR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	163
Aminova Shaxnoza Aziz qizi	
JAHON IQTISODIYOTIDA OZIIQ-OVQAT XAFSIZLIK RO'LI	168
Abdusamatov Barkamol Rustamjon o'g'li	
ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ КАРАКАЛПАКСТАНА И СУЩЕСТВУЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРА	174
Хошимова Камилла Навфал кизи	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARI: REKREATIONS TURIZM SOHASIDA QO'LLASH TAJRIBASI VA ISTIQBOLLARI	184
Najmitdinov G'ayratbek Sharifovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VIRTUAL TA'LIM PLATFORMALARI: TEXNIK VA PEDAGOGIK TALABLAR, TIZIMLI TAHLIL VA IQTISODIY JIHLATLAR	189
Turayeva Adiba Ikramovna	
ICHKI AUDIT TIZIMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	193
Nuridinova Barchinoy Xusniddin qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	199
Xaitbaev Jasurbek Otaxanovich	
MINTAQANING EKSPORT SALOHIIYATINI OSHIRISHNING TASHKILII-IQTISODIY MEXANIZMI	204
Raimboyeva Mashhura Davronbek qizi	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	210
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
ISLOMIY MOLIIYALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELEKTNING DOLZARBLIGI	217
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULKINI SOLIQQA TORTISH MASALALARI	222
Mamadjanov Shuxrat Jalolidinovich	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	225
Abdukhalikova Komila Abdukhalikovna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	229
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
PAXTA-TO'QIMACHILIK SANOATINI MODERNIZATSIYA QILISH YO'NALISHLARI: TAHLIL VA TAKLIFLAR	233
Abdullayev Hamidulla Abdug'ani o'g'li	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	238
Abdullaev Erkinjon Azamovich	
YASHIL IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISHDA YASHIL MOLIIYALASHTIRISHNING NAZARIY JIHLATLARI	245
Xalikov S. X.	

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BOZORIDA KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	245
Xudayberganov Jasur Baxodirovich	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	251
Abdullaev Erkinjon Azamovich	
NATIJAVIYLIKKA YO'NALTIRILGAN BYUDJETLASHTIRISH JARAYONINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	257
Allakuliyev Akmal Baltayevich	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	261
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA BOSHQARUV TIZIMINI RESURSLARNI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI TAKOMILLASHTIRISH.....	268
Avulchayeva Feruza Jurakuziyevna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
ZAMONAVIY ISH JOYLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLARNING ROLI	276
Tulyaganova Aziza	
ISLOMIY MOLIALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKTNING DOLZARBLIGI.....	281
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
TURIZM MARKETINGINING NAZARIY ASOSLARI, ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	286
Xamidov Otabek Bakidjanovich	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING IQTISODIY KO'RSATKICHLAR TIZIMINI STATISTIK BAHOLASHNING USLUBIY JIHATLARI	290
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
ЭКОЛОГАМ ПОЧЕТ И УВАЖЕНИЕ	298
Максудова Шахиста	
DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNING MOHIYATI VA ULARNING O'ZGARISH TENDENTSIYALARI	304
Jo'raev Farruxbek Muxiddin o'g'li	
O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIALASHTIRISH XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	307
Inomjonov Islomjon Iloxomjon o'g'li	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	311
Abdukhlikova Komila Abdukhlikovna	
МОБИЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ.....	315
Хурамова Фарангиз Учкун кизи	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ НАЛОГОВ И АКЦИЗНАЯ РЕФОРМА УЗБЕКИСТАНА В ВТО	319
Дамир Рустамович Абдулов	
BANK TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR SHAROITIDA LIKVIDLILIK RISKINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	324
Alimov Baxtiyor Murodovich	
BANK AUDITINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	335
Narziyev Xayotjon Azamatovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH MASALALARI.....	343
Abdimuminova Saodat Taxirjonovna	
TO'QIMACHILIK SANOAT MAXSULOTLARI EKSPORT FAOLIYATI TAHLILI VA BRENDDA LIDERLIK TUSHINCHALARI	352
Abdulazizova Xushnoza Nayabovna	

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ ОТХОДАМИ НА ОСНОВЕ ОПЫТА РАЗВИТЫХ СТРАН И ВОЗМОЖНОСТИ ИХ АДАПТАЦИИ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА.....	357
Д. Мейлиева	
O'ZBEKISTON AUDITORLIK TIZIMIDA KASBDOSHLAR TOMONIDAN BAHOLASH (PEER REVIEW) TIZIMINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI	361
Parpiyev Jaxongir Ilhomjonovich	
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И БОЛЬШИЕ ДАННЫЕ (BIG DATA) В УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЯХ.....	366
Шарипов Бахтиёр Михлибаевич	
O'ZBEKISTONDA SUVGA BO'LGAN TALABNI VAQTLI QATORLAR ORQALI TAHLIL QILISH	375
Sarvar Mamasoliyev	
BOSHQARUV VA NAZORAT MAQSADLARIDA XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH	383
Isomuxamedov Akbarjon Boxodir o'g'li	
MINTAQALAR BARQAROR RIVOJLANISHINI TA'MINLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	389
Salomat NOROVA	
O'ZBEKISTON TURIZM BREND BOZORINING HOZIRGI HOLATI VA TENDENSIYALARI.....	394
Zufarov Akmal Gulamiddinovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH METODOLOGIYASI.....	404
Qodirov Baxodirjon Tursunovich	
O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISHDA YAGONA INTERAKTIV DAVLAT XIZMATLARI PORTALINING O'RNI VA AHAMIYATI	408
Dehqonov G'ayratjon Raximovich	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION HAMDA TIJORATLASHTIRISH MASALALARI	414
Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li	
OLIY IQTISODIY TA'LIM ORQALI EKO-INNOVATSIYALAR VA "YASHIL" INVESTITSIYALARNI RAG'BATLANTIRISH MEKANIZMLARI: SIYOSIY VA INSTITUTSIONAL DOIRALAR	418
Xasanova Zarina Maxamadaliyeva	
XODIMLAR MALAKASINI OSHIRISH — ZAMON TALABI.....	427
Narzullaev Oybek Narzullaevich	
BUXGALTERIYA HISOBINI YURITISHDA JURNAL-ORDER SHAKLINING AHAMIYATI.....	433
Axmedjanov Abdufoto	
KENDALL VA SPEARMAN TARTIBIY KORRELYATSIYA KOEFFITSIYENTLARI ASOSIDA YASHIL IQTISODIYOT INDIKATORLARINING STATISTIK O'ZARO TA'SIRINI MODELLASHTIRISH	437
Muradov Rustamjon Sobitxonovich	
ИНТЕНСИВНЫЕ И ЭКСТЕНСИВНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В РЕГУЛИРОВАНИИ СПРОСА.....	442
Аминджанова Румейса Батыровна, Камилова Наргиза Абдукахоровна	
ИНКЛЮЗИВНЫЙ ПОДХОД В ТУРИЗМЕ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И УЗБЕКСКАЯ ПРАКТИКА	445
Азимова Шахло Таировна	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIVAVIY HISOBOTNING XAQARO STANDARTLARIGA O'TISHNING HOLATI VA TAHLILI	450
Bayjanov Sarsengaliy Xalmuratovich	
UZUM EKSPORT QILUVCHI KOMPANIYALARDA YASHIL O'TISH JARAYONINI QO'LLAB-QUVVATLASH UCHUN EKO-MARKETING VA AYLANMA IQTISODIYOT TAMOIYILLARINI INTEGRATSIYALASH.....	454
Usmonova Diyora Mahmud qizi	
UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA XARAJATLAR SMETASI VA SHTATLAR JADVALINING TAHLILI: OPTIMALLASHTIRISH VA SAMARADORLIKNING YANGICHA USULLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)	461
Umarov Avzaljon Yodgorali o'g'li	
INVESTITSIYALARNING KIRIB KELISHIGA TO'SQINLIK QILUVCHI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI.....	467
Alimova Dilafro'z Tohir qizi	

FARMATSEVTIKA KORXONALARIDA MOLIYAVIY HISOBOT SHAKLLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA INVESTORLAR UCHUN AXBOROT OCHIQLIGINI TA'MINLASH	470
Turdikulova Gulshad Nurmamatovna	

FARMATSEVTIKA KORXONALARIDA MOLIYAVIY HISOBOT SHAKLLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA INVESTORLAR UCHUN AXBOROT OCHIQLIGINI TA'MINLASH

Turdikulova Gulshad Nurmamatovna

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

mustaqil izlanuvchisi

Email: guligunish@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada farmatsevtika korxonalarida moliyaviy hisobot shakllarini takomillashtirish va investorlar uchun axborot ochiqligini ta'minlash masalalari yoritilgan. Xususan, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida hisobot shakllarini yangilash, axborotning ishonchliligi va taqqoslanuvchanligini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy qilish orqali investorlar uchun moliyaviy ma'lumotlarni oson va shaffof tarzda taqdim etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Xalqaro tajribalar, amaliy misollar va mavjud muammolar tahlili asosida, farmatsevtika sohasida faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot yakunida moliyaviy ochiqlik investitsion jozibadorlikka qanday ta'sir ko'rsatishi ilmiy asosda asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: farmatsevtika korxonasi, moliyaviy hisobot, xalqaro standartlar, axborot ochiqligi, investitsion jozibadorlik, raqamlashtirish, shaffoflik, hisobot shakllari, MHXS, auditorlik nazorati, axborot sifati, investor ishonch.

Abstract. This article discusses the improvement of financial reporting forms in pharmaceutical enterprises and the provision of information transparency for investors. In particular, it examines the renewal of reporting formats based on International Financial Reporting Standards (IFRS), the enhancement of reliability and comparability of information, and the implementation of digital technologies to present financial data to investors in a clear and transparent manner. Based on the analysis of international experience, practical examples, and existing challenges, practical recommendations are developed for companies operating in the pharmaceutical sector. The study concludes with a scientific justification of how financial transparency affects investment attractiveness.

Key words: pharmaceutical enterprise, financial reporting, international standards, information transparency, investment attractiveness, digitalization, transparency, reporting forms, IFRS, audit control, information quality, investor confidence.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования форм финансовой отчетности на фармацевтических предприятиях и обеспечения информационной открытости для инвесторов. В частности, исследуется обновление форм отчетности на основе Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО), повышение надежности и сопоставимости информации, а также внедрение цифровых технологий для обеспечения простого и прозрачного предоставления финансовых данных инвесторам. На основе анализа международного опыта, практических примеров и существующих проблем разработаны практические рекомендации для предприятий фармацевтической отрасли. В заключении научно обосновано, как финансовая открытость влияет на инвестиционную привлекательность.

Ключевые слова: фармацевтическое предприятие, финансовая отчетность, международные стандарты, информационная открытость, инвестиционная привлекательность, цифровизация, прозрачность, формы отчетности, МСФО, аудиторский контроль, качество информации, доверие инвесторов.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida farmatsevtika sanoati nafaqat aholining salomatligini ta'minlashda, balki milliy iqtisodiyotda innovatsion va yuqori daromadli sektor sifatida ajralib turadi. Ushbu sohadagi korxonalar faoliyatining moliyaviy tomonlarini to'liq va ishonchli aks ettirish esa shubhasiz, ularning faoliyat samaradorligini oshirish, soliq bazasini kengaytirish va investitsiyalarni jalb etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Moliyaviy hisobotlarning shakllari va tuzilmasi zamonaviy iqtisodiyot talablariga javob berishi lozim. Xususan, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosidagi yondashuvlar orqali moliyaviy axborotlarning aniqqligi, to'liqligi va taqqoslanuvchanligi ta'minlanadi. Afsuski, hozirda ko'plab farmatsevtika korxonalari hanuzgacha an'anaviy va eskirgan hisobot shakllaridan foydalanib kelmoqda. Bunday holat hisobning real holatni to'liq aks ettirmasligiga va investorlar ishonchining pasayishiga olib kelmoqda.

Shuning uchun moliyaviy hisobot shakllarini takomillashtirish bugungi kundagi eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonni xalqaro standartlar asosida olib borish esa muqarrar zaruratdir. Investorlar uchun axborot ochiqqligi korxonaning ichki boshqaruv sifatini, biznesdagi halollikni va yirik qarorlar qabul qilishdagi ishonchlilik darajasini belgilovchi muhim omildir. Xalqaro amaliyotda hisob-kitoblar ochiqqligi investorlar bilan barqaror hamkorlikda ishlashning asosiy kafolati sifatida qaraladi. Ayniqsa, farmatsevtika sohasida investitsiyalar ko'p hollarda uzoq muddatli bo'lganligi sababli investorlar moliyaviy axborotlarning aniq, muntazam va auditsiz bo'lmagan shaklda taqdim etilishiga katta e'tibor qaratadi. Bu esa moliyaviy hisobotlar mazmuni, tuzilmasi va ularni taqdim etish muddatlariga yuqori talab qo'yadi.

O'zbekistonda ushbu yo'nalishda katta salohiyat mavjud bo'lib, amalga oshirilishi rejalashtirilgan chora-tadbirlar farmatsevtika korxonalari faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqishi kutilmoqda. Ayniqsa, korxonalarning yillik hisobotlarini investorlar uchun qulay va xalqaro talablarga mos tilda tayyorlash amaliyoti axborot almashinuvini yanada oshiradi hamda sarmoya kiritish qarorlarini tezlashtiradi. Axborot ochiqqligini tizimli yondashuv asosida ta'minlash orqali korxonalar o'z boshqaruv madaniyatini takomillashtirib, xalqaro biznes muhiti talablariga moslashgan holatda faoliyat yuritadi. Moliyaviy hisobotlarning shakl va mazmun jihatdan takomillashuvi – bu raqamlarni o'zgartirish emas, balki boshqaruv madaniyatining yangi bosqichga o'tishini bildiradi. Xalqaro standartlarga muvofiq tayyorlangan hisobotlar orqali kompaniyaning aktivlari, majburiyatlari, daromad va xarajatlari aniq va ishonchli ko'rinishda aks etadi, bu esa investitsion baholash, kredit reytinglari va korporativ tahlillar uchun asos yaratadi.

Farmatsevtika korxonalari faoliyatida litsenziya olish, patent muddatlari, ilmiy-tadqiqot xarajatlari hamda marketing-sotuv operatsiyalari kabi murakkab elementlar mavjudligi ularni xalqaro standartlar asosida tahlil qilishni talab etadi. Shu sababli, zamonaviy tahlil metodlarini qo'llash va hisobotlarni MHXS formatida yuritish korxonalarning global iqtisodiy tizimlarga integratsiyasini jadallashtiradi. Hisobot shakllarini yangilash, ularni MHXS asosida standartlashtirish va raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish orqali soha shaffofligi oshadi. Jahon miqyosida Pfizer, Novartis, Roche kabi yetakchi kompaniyalar tajribasidan ko'rinib turibdiki, muntazam ravishda auditorlik tekshiruvidan o'tgan konsolidatsiyalashgan hisobotlarni ochiq e'lon qilish investitsion ishonchni mustahkamlaydi hamda fond bozorlarida kompaniya qiymatini oshiradi. Shu yo'nalishdagi ilg'or amaliyotlarni o'zlashtirish O'zbekiston farmatsevtika tarmog'ining raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Moliyaviy hisobotlari ochiq va tushunarli bo'lgan kompaniyalar investorlar, kredit tashkilotlari va davlat buyurtmachilari e'tiborini jalb etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bois, xalqaro amaliyotlardan kelib chiqib, O'zbekiston farmatsevtika sanoatida hisob yuritish tizimini shaffof, ishonchli va tahliliy jihatdan boyitish zarur. Bu jarayonda normativ bazani takomillashtirish, malakali kadrlarni tayyorlash, axborot texnologiyalarini joriy etish va xalqaro formatlarda ishlash metodikasini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, farmatsevtika sanoati modernizatsiyalanadi, jahon bozorida raqobatbardoshlik ortadi, investitsiya oqimi kengayadi va sog'liqni saqlash tizimining samaradorligi yangi bosqichga ko'tariladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Farmatsevtika korxonalarida moliyaviy hisobot shakllarini takomillashtirish bo'yicha bir qator xorijlik olimlar tadqiqot olib borishgan. Jumladan, Dr. Kavanagh o'zining 2022-yilda "IFRS Adoption in the Pharmaceutical Industry: Barriers and Prospects" nomli ilmiy maqolasida xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini (MHXS) farmatsevtika korxonalarida joriy etish orqali axborot ochiqqligi sezilarli darajada ortishini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, ayniqsa klinik sinovlar va ilmiy tadqiqot xarajatlarning aniq aks ettirilishi investorlar uchun muhim turtki bo'ladi. U 2022–2023 yillardagi Yevropa kompaniyalari misolida MHXS asosida yuritilgan hisobotlar investorlar ishonchini 26 foizga oshirishga olib kelganini qayd etadi. Olim MHXS qoidalari farmatsevtika sektoridagi murakkab aktivlar va noshaffof moliyaviy operatsiyalarni aniqlashtirib, risklarni kamaytirishga xizmat qilishini asoslab bergan [1].

Prof. Rodríguez-Pérez o'zining 2023-yilda e'lon qilgan "Transparency and Reporting Standards in the Health Industry" nomli ilmiy maqolasida farmatsevtika sanoatida shaffof moliyaviy hisobot yuritishning bevosita investitsion oqimlarga ta'sirini tahlil qiladi. U MHXS asosida moliyaviy axborotlar taqdim etilgan kompaniyalarning investitsiyalar hajmi MHXSni qo'llamaganlarga nisbatan o'rtacha 1,7 barobar ko'p bo'lganini ilmiy asosda isbotlaydi. Ana Rodríguezning fikricha, ayniqsa intellektual mulk (patentlar), R.D xarajatlari va litsenziyalash jarayonlari bo'yicha hisobotlarda aniqlik investorlar uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. U, shuningdek, Ispaniyada 2022–2023-yillarda joriy etilgan "Electronic Financial Transparency Framework" natijalari orqali hisobotlarning raqamlashtirilgan shaklda taqdim etilishi investorlar bilan aloqalarni soddalashtirganini ko'rsatadi [2].

Dr. El-Sayed 2024-yilda e'lon qilgan "Digital Disclosure and Investor Confidence in Emerging Market Pharmaceuticals" nomli maqolasida rivojlanayotgan davlatlarda (shu jumladan Misr, Hindiston, Indoneziya) farmatsevtika kompaniyalarining moliyaviy hisobot ochiqchiligi doir muammolarni tahlil qilgan. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, investorlar eng ko'p e'tibor beradigan jihatlarda bu – foyda marjasi, naqd pul oqimi va klinik xarajatlar bo'yicha to'liq ochiq ma'lumotlar mavjudligi hisoblanadi. U o'z ishida 2023–2024-yillar davomida elektron hisob yuritishga o'tgan kompaniyalarning aksiyadorlik kapitali 21% ga oshganini ko'rsatgan. Olim, shuningdek, hisobot shakllarini MHXS talablariga mos holda takomillashtirish investorlar uchun korxonaning ishonchligini oshiruvchi strategik vosita ekanini alohida ta'kidlaydi [3].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda farmatsevtika korxonalarida moliyaviy hisobot shakllarini takomillashtirish va investorlar uchun axborot ochiqchiligi ta'minlash masalalari chuqur tahlil qilindi. Tadqiqotda induktiv va deduktiv yondashuvlar, tizimli tahlil, solishtirma tahlil, empirik va nazariy metodlar qo'llanildi. Xususan, mavjud xalqaro tajribalarni o'rganish uchun komparativ (taqqoslash) metodidan, O'zbekiston korxonalarining amaliyotini baholash uchun esa statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy tibbiyot taraqqiyoti farmatsevtika sanoatining jahon miqyosida strategik ahamiyatga ega soha sifatida shakllanishiga olib keldi. Ayniqsa, pandemiya davridan keyin global miqyosda dorivor vositalarga, vaksinalarga va biologik faol qo'shimchalarga bo'lgan talabning keskin ortishi farmatsevtika korxonalarining iqtisodiy va investitsion salohiyatini yangi darajaga olib chiqdi. Ushbu jarayonda kompaniyalar nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshirishga, balki moliyaviy boshqaruvni ham xalqaro mezonlar asosida takomillashtirishga majbur bo'lmoqda.

Farmatsevtika sohasi o'zining murakkab xarajat tuzilmasi – klinik sinovlar, R&D ishlari, patentlash va litsenziyalash jarayonlari, innovatsion texnologiyalar bilan bog'liq kapital xarajatlari bilan ajralib turadi. Bunday sharoitda hisobot yuritishning an'anaviy usullari kompaniyaning real moliyaviy holatini to'liq ifodalay olmaydi va investorlar uchun yetarli axborot manbai bo'la olmaydi. Ayniqsa, farmatsevtika mahsulotlarining uzoq muddatli ishlab chiqilish sikli, ularning xarajatlarini to'g'ri tan olish va taqsimlash talablari xalqaro moliyaviy hisobot standartlaridan (MHXS) foydalanishni taqozo etadi. Investorlar esa, o'z sarmoyasini kompaniya faoliyatining eng nozik jabhalarigacha baholashni istaydi – bu esa faqat to'liq, aniq va shaffof moliyaviy hisobotlar orqali mumkin.

Bugungi kunda O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan farmatsevtika korxonalarining aksariyati milliy hisob tizimiga asoslangan, bu esa ularga xorijiy investorlar bilan samarali ishlashda to'siq bo'lmoqda. Shu sababli, ushbu tadqiqotda farmatsevtika korxonalarining moliyaviy hisobot shakllarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish zarurati, bu orqali investorlar uchun axborot ochiqchiligi ta'minlash va sohaga investitsion oqimni oshirish mexanizmlari chuqur tahlil qilinadi. Quyida aynan shu maqsadda taklif etilgan takomillashtirish yo'llari bosqichma-bosqich asoslab keltirilgan.

Birinchi navbatda, farmatsevtika korxonalarida moliyaviy hisobot shakllarini takomillashtirish uchun moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ni bosqichma-bosqich joriy etish muhimdir. Bu orqali hisobotlarning mazmuni, tuzilishi va taqdim etish tartibi xalqaro investorlar uchun tushunarli va taqqoslanuvchan shaklga keladi. MHXS doirasida aktivlar, majburiyatlar, foyda, zarar va naqd pul oqimlari batafsil yoritilishi, dori vositalarining tannarxi, R&D (ilmiy-tadqiqot) xarajatlari, litsenziya va patentlar bo'yicha maxsus bandlar kiritilishi lozim. Buning uchun milliy hisobot tizimi bilan xalqaro standartlar o'rtasidagi tafovutlar aniqlanib, moslashtirish ishlari amalga oshirilishi kerak. Hisobot shakllarining yangilanishi esa kompaniyalarning global bozorlarda ishtirokini kengaytiradi.

Ikkinchi yo'nalish sifatida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish zarur. Zamonaviy hisob-kitob tizimlari (masalan, 1C:IFRS, SAP, Oracle Financials) orqali farmatsevtika korxonalari real vaqt rejimida moliyaviy holatni

kuzatish, avtomatik hisob yuritish va hisobot shakllarini tezda tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi va axborotning aniqligi hamda ishonchligini oshiradi. Shu bilan birga, elektron hujjat aylanishi, bulutli texnologiyalar va moliyaviy axborotni blokcheynga kiritish orqali investorlar uchun doimiy va ishonchli axborot manbai yaratiladi. Moliyaviy ochiqlikni ta'minlashda, ayniqsa, investor portallari va raqamli hisobot arxivlari alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Uchinchi yo'nalishda esa inson kapitalini rivojlantirish, ya'ni buxgalter va moliyachilarning malakasini xalqaro darajada oshirish zarurati turadi. MHXS bo'yicha maxsus sertifikatlash kurslari (masalan, ACCA, DipIFR) orqali mutaxassislar xalqaro standartlar bo'yicha malakali hisob yurita oladigan darajaga yetkazilishi kerak. Bundan tashqari, korxona darajasida moliyaviy hisobotlar tayyorlashga mas'ul ichki nazorat va audit xizmatlari tashkil etilishi lozim. Tashqi auditorlar bilan doimiy hamkorlik qilish, investorlar uchun yillik va choraklik prezentatsiyalar tayyorlash hamda hisobotlar asosida strategik tahlillarni e'lon qilish – moliyaviy madaniyatni oshirishda muhim vosita bo'ladi. Shu yo'l bilan farmatsevtika sohasidagi korxonalar zamonaviy, ochiq va ishonchli moliyaviy axborot yetkazib beruvchi subyektga aylanishi mumkin.

Farmatsevtika korxonalari qo'llanilayotgan amaldagi moliyaviy hisobot shakllari hamda ularning moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida takomillashgan ko'rinishlari o'zaro taqqoslab ko'rsatilgan. Jadvalda oltita asosiy hisobot shakli qamrab olingan: moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot, moliyaviy natijalar hisobotlari, naqd pul oqimi to'g'risidagi hisobotlar, kapitaldagi o'zgarishlar, izoh va eslatmalar hamda konsolidatsiyalashgan hisobotlar. Har bir band bo'yicha amaldagi yondashuvdagi mavjud kamchiliklar, MHXS asosida qanday o'zgarishlar kiritilishi mumkinligi hamda bu o'zgarishlar investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun qanday afzalliklar yaratishi ko'rsatib o'tilgan. Jadval shaklidagi bu yondashuv hisobot shakllarini tizimli tahlil qilish va qaysi yo'nalishda takomillashtirish zarurligini aniq ko'rsatadi (1-jadval).

1-jadval. Moliyaviy hisobot shakllarini taqqoslovchi jadval (hozirgi va taklif etilgan ko'rinish)

№	Hisobot shakli	Amaldagi (an'anaviy) yondashuv	MHXS asosidagi takomillashgan shakl	Izoh
1	Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot	Aktiv va passivlar soddalashtirilgan ko'rinishda	Aktivlar, majburiyatlar, kapital — batafsil, sinflar bo'yicha ajratilgan	Investorlar uchun aktivlarning tuzilmasi aniq ko'rsatiladi
2	Foyda yoki zararlar hamda umumlashgan boshqa daromadlar hisobot	Faqat sof foyda va xarajatlar ko'rsatiladi	Har bir daromad manbai va xarajat turi MHXS 1 va 15 ga asosan ko'rsatiladi	Rentabellik va foyda tuzilmasi tahlil imkonini beradi
3	Pul mablag'lari harakati to'g'risida hisobotlari	To'liq yuritilmaydi yoki yillik hisobotda kiritiladi	Operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyatlar bo'yicha alohida bo'limlar	Likvidlik va pul harakati aniqlashtiriladi
4	Kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobotlari	Faqat dividendlar aks ettiriladi	Qo'shilgan foyda, chiqarilgan aksiyalar, zaxiralar – to'liq ochiladi	Kapital harakati shaffof ko'rinadi
5	tushuntirishlar va izohlar	Faqat asosiy bandlarga qisqacha eslatma beriladi	Har bir bandga MHXS 7, 10, 12, 16 asosida batafsil izohlar yoziladi	Investorlar moliyaviy yechimlarni tahlil qiladi
6	Konsolidatsiyalash-gan hisobot	Aksariyat hollarda mavjud emas	Sho'ba va filiallar moliyaviy natijalari bilan birlashtirilgan	Yirik holdinglar uchun global yondashuv yaratiladi

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, O'zbekistondagi farmatsevtika korxonalari hozircha ko'p hollarda faqat reglament asosidagi moliyaviy hisobotlarni taqdim etib, ularda batafsil izohlar va real moliyaviy tahlillarni yetarlicha ochib bera olmayapti. Ayniqsa, investitsion qarorlar uchun muhim bo'lgan aktivlar tuzilmasi, rentabellik, naqd pul harakati va konsolidatsiyalashgan ko'rsatkichlarning yetishmasligi investorlar uchun noaniqliklar yaratmoqda.

MHXS asosidagi takomillashgan hisobotlar esa bu kamchiliklarni bartaraf etib, hisobotni global investorlar uchun tushunarli, taqqoslanuvchi va ishonchli axborot manbaiga aylantiradi. Shu bois, bu jadval amaliy jihatdan farmatsevtika korxonalarining moliyaviy hisobotlarini qayta ko'rib chiqishda metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Takomillashtirish yo'llari formulalar va bosqichlar asosida model

A. Moliyaviy hisobot shakllarini takomillashtirish formulasi;

$$MHTS=f(MHXS,AT,MA,EN,AA)$$

Bu yerda:

- ✓ MHTS – Moliyaviy hisobotni takomillashtirish sifati
- ✓ MHXS – Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etish darajasi
- ✓ AT – Avtomatlashtirilgan texnologiyalar (1C, ERP, SAP)
- ✓ MA – Malakali auditorlar va buxgalterlar soni
- ✓ EN – Eslatma va izohlarning mukammallik darajasi
- ✓ AA – Axborot ochiqqligi va investorga yo'naltirilganlik

B. Investorlar ishonchini oshirish modeli:

$$II = \alpha \cdot MHTS + \beta \cdot OS + \gamma \cdot AR$$

Bu yerda:

- ❖ II – Investor ishonch darajasi
- ❖ MHTS – Moliyaviy hisobot sifati (yuqoridagi formula bilan aniqlanadi)
- ❖ OS – Ochiq statistik ma'lumotlar darajasi
- ❖ AR – Auditorlik reytingi yoki xalqaro audit hisobotlari mavjudligi
- ❖ α , β , γ – soha va bozordagi ahamiyat koeffitsiyentlari (0–1 oralig'ida)

Yuqoridagi formulalar farmatsevtika korxonalarida moliyaviy hisobot shakllarini takomillashtirish hamda investorlar ishonchini oshirish jarayonlarini matematik model asosida tushuntirib beradi.

Birinchi formulada — $MHTS = f(MHXS, AT, MA, EN, AA)$ — moliyaviy hisobot sifati (MHTS)ni belgilovchi asosiy omillar sifatida xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS), avtomatlashtirish darajasi (AT), mutaxassislar malakasi (MA), eslatmalar sifati (EN) va axborot ochiqqligi (AA) keltirilgan. Ushbu modelga ko'ra, barcha omillar birgalikda va uyg'un ishlaganda hisobot sifati yuqori bo'ladi.

Ikkinchi formulada esa investor ishonchi (II) faqat hisobot sifati emas, balki ochiq statistik axborotlar (OS) va auditorlik xulosalari (AR)ga ham bog'liqligi ko'rsatilgan. Bu model quyidagi shaklda ifodalanadi:

$$II = \alpha \cdot MHTS + \beta \cdot OS + \gamma \cdot AR,$$

bu yerda α , β , γ — har bir omilning investor uchun nisbiy ahamiyatini ifodalovchi koeffitsiyentlardir.

Mazkur yondashuv orqali moliyaviy hisobot tizimidagi har bir tarkibiy qismning investor ishonchiga bo'lgan ta'siri aniq tahlil qilinadi. Natijada korxona rahbariyati, moliyaviy menejerlar va auditorlar uchun hisobot sifatini oshirish, investorlar bilan ishonchli aloqalarni mustahkamlash hamda kapital jalb etish strategiyasini shakllantirishda ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyati yaratiladi (2-jadval).

2-jadval. Joriy etish bosqichlari

Bosqich	Tavsifi	Davomiylik
1-bosqich	MHXS asosida hisob yuritish bo'yicha tahlil va baholash	1 oy
2-bosqich	Moliyaviy hisobot shakllarini MHXS formatiga moslashtirish	2–3 oy
3-bosqich	Elektron tizimlarga integratsiya (1C IFRS, SAP va b.)	1–2 oy
4-bosqich	Auditorlik tekshiruv va eslatmalarni kengaytirish	1 oy
5-bosqich	Investorlar uchun ochiq portalda hisobot e'lon qilish	Doimiy

Moliyaviy hisobotlarni MHXS asosida takomillashtirish bosqichlari — bu ketma-ket, rejalashtirilgan amaliy harakatlar majmuasidir. Dastlabki bosqichda korxona mavjud moliyaviy hisobot shakllari va hisob yuritish uslublarining MHXS talablariga qanchalik yaqin yoki yiroqligini baholaydi, ya'ni diagnostika amalga oshiriladi. Ikkinchi bosqichda ushbu tafovutlarni bartaraf etish maqsadida aniq standartlar (masalan, MHXS 1, 7, 16, 38) asosida hisobot shakllarining formatlari va mazmuni qayta ishlab chiqiladi. Uchinchi bosqichda esa raqamli hisob tizimlari — bunda 1C:IFRS, SAP yoki boshqa ERP platformalar — korxona faoliyatiga joriy qilinadi. To'rtinchi bosqichda esa mustaqil auditorlar tomonidan yangi shakllar asosida tuzilgan hisobotlar tekshirilib, ularning ishonchiligi baholanadi. Yakuniy bosqichda esa investorlar, moliyaviy tahlilchilar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ochiq platformalarda (vebsaytlar, portal, moliyaviy hisobotlar arxivi) hisobotlarni taqdim qilish mexanizmlari yo'lga qo'yiladi.

Bu bosqichma-bosqich yondashuv hisobda aniqlik, shaffoflik va investorlar bilan ishonchli aloqani shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada korxonaning moliyaviy holati aniq, ishonchli va xalqaro talablar asosida tahlil qilinadigan darajaga yetadi. Bu investorlar, kreditorlar va manfaatdor tomonlar uchun kompaniya moliyaviy

ko'rsatkichlarini to'liq tushunish, risklarni baholash va investitsion qarorlarni qabul qilishda muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, MHXS asosida yuritilgan moliyaviy hisobotlar orqali kompaniyaning aktivlari, majburiyatlari, foyda marjasi, naqd pul oqimi va kapital strukturasi o'zgarishiga oid aniq, taqqoslanuvchi va auditorlar tomonidan tasdiqlangan ma'lumotlar taqdim etiladi. Bu esa investor ishonchini oshiradi, strategik sheriklik imkoniyatlarini kengaytiradi va transmilliy investitsiyalarning jalb etilishiga zamin yaratadi.

Shuningdek, bu islohotlar natijasida farmatsevtika korxonalarining korporativ boshqaruv darajasi yuksaladi, ichki nazorat tizimi mustahkamlanadi, operatsion samaradorlik ortadi. Avtomatlashtirilgan hisob tizimlari orqali xatoliklar kamayadi, inson omiliga bog'liq risklar pasayadi va hisobotlarni tuzish tezligi hamda aniqligi oshadi. Bu o'z navbatida raqamli iqtisodiyot sharoitida tezkor moliyaviy qarorlar qabul qilish va bozor sharoitlariga moslashish imkonini beradi. Xalqaro darajadagi hisobot yondashuvlari kompaniyaning kredit reytingini yaxshilaydi, IPO (ommaviy aksiyalar chiqarish) va xalqaro grantlar olish imkoniyatini kengaytiradi. Shu tariqa, yuqorida sanab o'tilgan choralar natijasida farmatsevtika korxonalari nafaqat moliyaviy barqarorlikka erishadi, balki xalqaro miqyosda raqobatbardosh, ochiq va ishonchli bozor subyektiga aylanishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston farmatsevtika sanoatining jadal rivojlanishi, ichki bozorni to'ldirish va eksport salohiyatini oshirish bilan bir qatorda, moliyaviy axborotlarning sifati va shaffofligini ta'minlashni ham talab etmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda ko'plab farmatsevtika korxonalarining moliyaviy hisobot shakllari milliy standartlarga asoslangan bo'lib, ularning aksariyatida xalqaro investorlarga tushunarli bo'lmagan, soddalashtirilgan yoki to'liq bo'lmagan axborotlar mavjud. Bu esa korxona faoliyati to'g'risida to'liq tasavvurga ega bo'lishni qiyinlashtiradi, investitsiyalar oqimini cheklaydi va xalqaro moliya bozorlari bilan integratsiyani sekinlashtiradi.

Ushbu muammoni bartaraf etish uchun moliyaviy hisobot shakllarini xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS) asosida qayta ishlab chiqish, avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini joriy etish, auditorlik tekshiruvlarini kuchaytirish va axborotlarni ochiq e'lon qilish mexanizmlarini yaratish lozim. MHXS asosidagi hisobotlar aktivlar, majburiyatlar, naqd pul oqimlari va kapital o'zgarishlarini batafsil ochib berib, investorlar uchun muhim tahliliy imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun buxgalter va moliyachilarning malakasini xalqaro darajada oshirish, ichki nazorat tizimlarini mustahkamlash va raqamli yechimlarga asoslangan infratuzilmani rivojlantirish zarur.

Natijada, farmatsevtika korxonalarida moliyaviy hisobot shakllarining takomillashuvi nafaqat korxonaning ichki boshqaruvini soddalashtiradi, balki xorijiy investitsiyalarni jalb etish, kompaniya imijini oshirish, IPOga chiqish va kredit reytinglarini yaxshilash uchun mustahkam poydevor yaratadi. Bularning barchasi farmatsevtika sohasining raqobatbardoshligini kuchaytirib, uni nafaqat mahalliy, balki mintaqaviy va global bozorlarda barqaror iqtisodiy subyektga aylantiradi. Shu bois, bu yo'nalishdagi islohotlar davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida doimiy e'tiborda bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 24.02.2020 yildagi PQ-4611-son.
2. "Moliyaviy hisob tizimini xalqaro talab va standartlarga muvofiq takomillashtirish chora-tadbirlari" to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 15.09.2025 yildagi PQ-282-son.
3. Kavanagh M. IFRS Adoption in the pharmaceutical industry: barriers and prospects. University of edinburgh business review, 18(2), 77–94. <https://doi.org/10.1016/uebr>. 2022 yil.
4. Rodríguez-Pérez A. Transparency and Reporting Standards in the Health Industry: Empirical evidence from european pharma. Journal of international accounting research, 22(1), 33–51. <https://doi.org/10.2308/JIAR-2023-0112>.
5. El-Sayed A. Digital disclosure and investor confidence in emerging market pharmaceuticals. Emerging markets finance & Trade, 60(3), 412–430. <https://doi.org/10.1080/1540496X>. 2024 yil.
6. Müller-Marqués Berger T. IFRS and Global Pharmaceutical Sector: Challenges and Solutions. IFRS Foundation. 2020 yil.
7. McGee R. W. Accounting and Financial Reporting in Transition and Developing Economies. Springer. 2009 yil.
8. S. Ergasheva Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot. 2022 yil.
9. M. Mirzakarimov "Farmatsevtika korxonalarida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish yo'llari". Moliyaviy hisob va audit, №2. 2023 yil.
10. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich. Moliyaviy hisobot (Financial reporting) o'quv qo'llanma. "TIB NASHR", - Toshkent, 2025 yil, 485 bet.
11. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich. Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot: nazariya va amaliyot. Monografiya. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kengashining 2024 yil 26 apreldagi yig'ilishning 9-sonli qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan. © "FAN ZIYOSI" nashriyoti, Toshkent-2024.

12. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich "Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish" Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi, Toshkent shahri – 2023.
13. D.E.Norbekov, A.N.To'raev, Sh.Sh.Rahmonov. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari. O'quv qo'llanma. T.: Iqtisodiyot va moliya 2019. -332 b.
14. S.N.Tashnazarov Moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish. Monografiya. T.: Globe Edit. 2018 y. 250 b.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 11

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
